

वैरूपोऽष्टादंष्ट्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।

इन्द्रं सत्यैरैरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्वणस्युर्विदानः ॥ १०.१११.०१

यथायथा । नृणाम्- मनुष्याणाम् । मतयः । सन्ति- भवन्ति । तथा तथा । मनीषिणः- उपासनार्थं चित्तं प्रेरयन्त उपासकाः । मनीषाम्- मेधाम् । प्र- प्रकर्षेण । भरध्वम्- वहध्वम् । कृतेभिः- रचितैः । सत्यैः- सत्यात्मकैरुपासनैः । इन्द्रम्- परमेश्वरम् । आ ईरयाम- प्रेरयाम । गिर्वणस्युः- देवकामः । विदानः- जानानः । वीरः । इन्द्रः । हि- खलु ॥१॥

ऋतस्य हि सदसो धीतिरद्यौत्सं गार्ष्ट्यो वृषभो गोभिरानट् ।

उदतिष्ठत्तविषेणा रवेण महान्ति चित्सं विव्याचा रजांसि ॥ १०.१११.०२

ऋतस्य- प्रकृतिनियतेः । सदसः- सदनस्य । धीतिः- धारकः । अद्यौत्- द्योतते । गोभिः- धेनुभिः । गार्ष्ट्यो वृषभः- गृष्टिजो वृषभः । सकृत्प्रसूता गौर्गृष्टिः । यद्यप्यदितेर्बहवः पुत्राः सन्ति तथापि तेष्विन्द्र असमान इति कारणेनादितेरुपमा गृष्टिरत्र । सम्- सम्यक् आनट्- व्याप्नोति । तविषेण- बलेन । रवेण- नादेन । उदतिष्ठत्- उत्तस्थौ । महान्ति रजांसि- महतो लोकान् । सं विव्याच- सम्यक् व्याप्नोति ॥२॥

इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेद स हि जिष्णुः पथिकृत्सूर्याय ।

आन्मेना कृण्वन्नच्युतो भुवद्गोः पतिर्दिवः सनजा अप्रतीतः ॥ १०.१११.०३

इन्द्रः- परमेश्वरः । किल । अस्य- एतस्य स्तोत्रस्य । श्रुत्यै- श्रवणाय । वेद- जानाति । सः- असौ । हि- खलु । जिष्णुः- जयशीलः । सूर्याय- सवित्रे आत्मसूययित्याध्यात्मिके । पथिकृत्- मार्गकृत् । आत्- अनन्तरम् । मेनाम्- मान्यां भावनाम् । कृण्वन्- रचयन् । गोः- चिद्रश्मेः । अच्युतः- च्युतिरहितः । भुवत्- अभवत् । दिवः- नभसः । पतिः- स्वामी । सनजाः- सनातनः । अप्रतीतः- अप्रतिगतः ॥३॥

इन्द्रो॑ म॒ह्ना म॒हतो॑ अ॒र्णव॑स्य॒ व्रता॑मिना॒दङ्गि॑रोभिर्गु॒णानः॑ ।

पु॒रू॒णिं चि॒न्नि त॑ताना॒ रजा॑सि दा॒धार॒ यो ध॒रु॒णं स॒त्यता॑ता ॥ १०.१११.०४

इन्द्रः- परमेश्वरः । म॒ह्ना- स्वमहिम्ना । म॒हतः- बृहत् । अ॒र्णव॑स्य- उदकवतो मेघस्य । व्रता- उदकधारणनियतीः । अङ्गि॑रोभिः- उपासकैः । गु॒णानः- स्तुतः । अमिना- अहिंसीत् । मेघोपलक्षितजडं जीवोदकप्रवाहाय बिभेदेत्याध्यात्मिके । पु॒रू॒णि- प्रभूतानि । रजा॑सि- उदकानि । नि ततान- पातयामास । यः । सत्यताता- सत्येन तते धाम्नि । धरु॒णम्- धृतिम् । दा॒धार- धृतवान् ॥४॥

इन्द्रो॑ दि॒वः प्र॑तिमा॒नं पृ॑थि॒व्या वि॒श्वा वेद॑ स॒र्वना॒ हन्ति॑ शु॒ष्णम् ।

म॒हीं चि॒द्यामा॑त॒नोत्सू॑र्येण॒ चा॒स्क॒म्भं चि॒त्क॒म्भने॑न॒ स्क॒भीया॑न् ॥ १०.१११.०५

इन्द्रः । दि॒वः पृ॑थि॒व्याः- द्यावापृथिव्योः । प्र॑तिमानम्- प्रतिनिधिः । वि॒श्वा- सर्वाणि । स॒र्वना- सम्भजनानि । वेद- जानाति । शु॒ष्णम्- शोषकम् । हन्ति- नाशयति । सू॑र्येण- सवित्रा । द्याम्- नभः । म॒हीम्- महत् । अत॑नोत्- अकरोत् । स्क॒भीया॑न्- स्तम्भयिता सन् । स्क॒म्भने॑- स्तम्भनसामर्थ्येन । चा॒स्क॒म्भ- रुरोध ॥५॥

वज्रे॑ण॒ हि वृ॒त्रहा॑ वृ॒त्रम॑स्त॒रदे॑वस्य॒ शू॒शु॒वानस्य॑ मा॒याः ।

वि धृ॒ष्णो अ॒त्र धृ॒षता॑ जघ॒न्था॒थाभ॑वो मघवन्बा॒ह्वो॒जाः ॥ १०.१११.०६

वृ॒त्रहा- आवारकशक्तिनाशकः सन् । वृ॒त्रम्- आवरणम् । वज्रेण- स्वायुधेन । अस्तः- हिंसितवान् । हि- किल । अदे॑वस्य- रक्षसः । शू॒शु॒वानस्य- वर्धमानस्य । मा॒याः । धृ॒ष्णो- शत्रुधर्षणशील । अ॒त्र । धृ॒षता- स्वधर्षणसामर्थ्येन । वि- विशेषेण । जघ॒न्थ- नाशितवानसि । मघवन्- सम्पद्वन्निन्द्र । बा॒ह्वो॒जाः- भुजबलयुक्तः । अ॒भवः ॥६॥

स॒च॒न्त॒ यदु॒षसः॑ सू॒र्येण॑ चि॒त्राम॑स्य के॒तवो॑ रा॒मवि॑न्दन् ।

आ यन्नक्ष॑त्रं द॒दृशे॑ दि॒वो न पुन॑र्य॒तो नकि॑र॒द्धा नु वे॑द ॥ १०.१११.०७

यत्- यदा । उषसः- प्रभात्यो विद्या इत्याध्यात्मिके । सूर्येण- सवित्रा । सचन्त- सङ्गच्छन्ते । तदा । अस्य- एतस्य आत्मसूर्यस्य । केतवः- प्रज्ञारश्मयः । चित्राम्- असाधारणीम् । राम्- क्रीडाम् । रमु क्रीडायाम् । अविन्दन्- लेभिरे । यत्- यदा । पुनः- उदयानन्तरम् । दिवः- नभसः । नक्षत्रम्- नक्षत्रगणः । न आ ददृशे । उदित आत्मसूर्यमनुष्यप्रज्ञा दैवप्रज्ञायां तिरोदधातीति भावः । तदा । यतः- गच्छतः सूर्यरश्मिगणस्य व्याप्तेरन्तम् । नकिः- न कोपि । वेद- जानाति । अद्धा- एतत् सत्यमेव ॥७॥

दूरं किल प्रथमा जग्मुरासामिन्द्रस्य याः प्रसवे सस्युरापः ।

क्व स्विदग्रं क्व बुध आसामापो मध्यं क्व वो नूनमन्तः ॥ १०.१११.०८

इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य । प्रसवे- प्रेरणे । षू प्रेरणे । याः । आपः- उदकानि मूलशक्तिधारा इत्याध्यात्मिके । सस्युः- स्रवन्ति । ताः । आसाम्- अपां मध्ये । प्रथमाः- प्रथमतया । किल । दूरं जग्मुः- अतीव व्याप्तवत्यः । आसाम्- अपाम् । अग्रम् । क्व स्वित्- क्व भवति । बुधः- मूलम् । क्व । आपः । मध्यम् । क्व । वः- युष्माकम् । अन्तः । नूनम् । कुत्र भवतीति न जानीमः । भवत्योनन्ता इत्यर्थः ॥८॥

सृजः सिन्धूरहिना जग्रसानाँ आदिदेताः प्र विवित्रे ज्वेन ।

मुमुक्षमाणा उत या मुमुक्षेऽधेदेता न रमन्ते नितित्ताः ॥ १०.१११.०९

अहिना- वृत्रेणावरणेनेति भावः । जग्रसानान्- ग्रस्ताः । ग्रस अदने । सिन्धून्- अपो मूलशक्तिधाराः । सृजः- विसृष्टवान् । आदित्- अनन्तरमेव । एताः- आपः । ज्वेन- वेगेन । प्र विवित्रे- चलन्ति । उत- अपि च । याः । मुमुक्षमाणाः- बन्धविमोचनमिच्छन्त्यः । मुमुक्षे- मोचिता भवन्ति । अध इत्- अनन्तरमेव । एताः- इमाः । नितित्ताः- पवित्राः । न रमन्ते- न विरमन्ति । सर्वतः सरन्तीति भावः ॥९॥

सग्रीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन्सनाज्जार आरितः पूर्भिदासाम् ।

अस्तमा ते पार्थिवा वसून्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः ॥ १०.१११.१०

सघ्रीची:- सहगच्छन्त्यः । उशती:- कामयमानाः स्त्रियः । इव- यथा तथा । सिन्धुम्- समुद्रं
हृत्समुद्रमित्याध्यात्मिके । आयन्- गच्छन्ति । आसाम्- अपां मूलशक्तिधाराणाम् । आरितः- प्रेरकः
प्रोत्साहक इति भावः । पूर्भिन्- बन्धविमोचकः । जारः- वृत्रजरयिता । इन्द्रः । सनात्-
सनातनकालादेव भवति । इन्द्र- परमेश्वर । पूर्वीः- प्राचीनाः । सूनृताः- अस्मद्वाचः सत्यमधुराः ।
अस्तम्- त्वद्दाम । आ जग्मुः । ते- तव । पार्थिवा वसूनि । अस्मे- अस्माकम् । आजग्मुः ॥१०॥

Dr. Rangraha